

досудового розслідування), який займається специфічною діяльністю, необхідно враховувати психологічний аспект особистості, особливості професійного спілкування. З урахуванням цього добір, розміщення, виховання й професійна підготовка кадрів органів прокуратури, що здійснюють нагляд за додержанням законів суб'єктами ОРД та органами досудового розслідування, має здійснюватися з урахуванням рівня володіння комунікативними й психологічними навичками, вміння упевнено витримувати нервово-психологічне навантаження. У такому разі забезпечення добору, розстановки, професійної підготовки й виховання кадрів буде розглядатися як ефективний засіб підвищення авторитету органів прокуратури, їх ролі в зміцненні законності й правопорядку.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України, 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.
3. Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991. - № 4. - Ст. 20.
4. Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - Ст. 303.
5. Закон України "Про прокуратуру" від 5 листопада 1991 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1991. - № 53. - С. 793. - С. 30.
6. Ануфрієв М.І. Професіографічна характеристика

основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України (кваліфікаційні характеристики професій, професіограми основних спеціальностей): Довідник / М.І. Ануфрієв, Ю.Б. Ірхін, М.Н. Курко, Т.В. Нещерет, С.В. Омельченко, В.В. Синявський, О.В. Шаповалов. - К.: МВС України; КІВС, 2003. - 80 с.

7. Пиз Аллан Язык телодвижений: как читать мысли других по их жестах / Пиз Аллан. - СПб.: "Издательский дом Гутенберг", 2000. - 186 с.

8. Скрябін О.М. Формування комунікативної та організаторської компетентності курсантів - майбутніх працівників карного розшуку у ВНЗ МВС України / О.М. Скрябін // Право і суспільство / Київський національний університет внутрішніх справ МВС України; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України; "Фонд юридичної науки Академіка права В.В. Сташиса"; ТОВ "Фонд Юрнауки АПС". - 2009. - № 2. - С. 135-142.

9. Цільмак О.М. Комунікативна компетентність працівників карного розшуку кримінальної міліції - підґрунтя професіоналізму / О.М. Цільмак // Південноукраїнський правничий часопис. - 2006. - № 3. - С. 141-146.

10. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей / О.М. Цільмак // Наука і освіта: наук. - практич. журн. Півден. наук. центру АПН України. - 2009. - № 1-2. - С. 128-134.

11. Юридична психологія: Підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак / [В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєв та ін.]; За заг. ред. Я.Ю. Кондратьєва. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 1999. - 352 с.

Кавун Д.Ю.

здобувач кафедри кримінального процесу ОДУВС
Надійшла до редакції: 08.12.2013

УДК 343.12:347.963

СОЦІАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Тарасенко Р. В.

crime, security measures, the witness protection program.

Стаття присвячена дослідженню теоретичних питань соціальної значущості діяльності щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, її важливості для сучасного українського суспільства, необхідності проведення реформи правоохоронних органів.

Ключові слова: права та законні інтереси учасників кримінального судочинства, свідок, організована злочинність, заходи безпеки, програма захисту свідків.

Статья посвящена исследованию теоретических вопросов социальной значимости деятельности относительно обеспечения безопасности участников уголовного судопроизводства, ее важности для современного украинского общества, необходимости проведения реформы правоохранительных органов.

Ключевые слова: права и законные интересы участников уголовного судопроизводства, свидетель, организованная преступность, меры безопасности, программа защиты свидетелей.

The article is devoted to theoretical issues concerning the social significance of the activities to ensure the safety of participants in criminal proceedings, its importance for modern Ukrainian society, the need for police reform.

Key words: rights and legitimate interests of participants in criminal proceedings, a witness, organized

crime, security measures, the witness protection program. Сьогодні українське суспільство переживає складний етап свого розвитку та, як ніколи, зацікавлене в надійному захисті своїх інтересів, власної безпеки. Інтереси прав людини, її безпека в кримінальному судочинстві реалізуються через владні повноваження компетентних учасників кримінального процесу - органів (підрозділів), що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, слідчих, прокурорів і суддів, а також передбачені правовими нормами конкретні положення та механізми. Удосконалення цих правових інструментів не можна переоцінити, адже вони створюють можливість для свідків і потерпілих безперешкодно свідчити в ході досудового розслідування чи надавати допомогу оперативним і слідчим апаратам, давати свідчення в суді.

Проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства досліджувалися в працях відомих вчених, зокрема К.В. Антонова, Л.І. Аркуші, В.П. Бахіна, Л.В. Брусніцина, М.П. Водька, А.М. Волощука, І.О. Воронова, В.І. Галагана, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, О.Ю. Єпіхіна, В.П. Захарова, О.А. Зайцева, В.С. Зеленецького, А.В. Іщенко, Н.С. Карпова, І.П. Козаченка, В.В. Крутова, Я.Ю. Кондратьєва, В.К. Лисиченка, Д.Й. Никифорчука, С.С. Овчинського, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького, В.Д. Пчолкіна, М.Б. Саакяна, В.Г. Самойлова, Г.К. Синілова, О.П. Снігерьова, В.Л. Ортин-

ського й інших. На монографічному рівні зазначеної проблематики у своїх роботах торкалися українські дослідники: І.В. Басиста, О.О. Гриньків, Г.О. Душейко, Ю.М. Крамаренко, М.В. Куркін, А.О. Ляш, Т.І. Панасюк, С.М. Пашков, Р.М. Шехавцов. Дослідженню окремих питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства присвятили свої дисертаційні дослідження російські та білоруські вчені: М.О. Авдєєв, Л.А. Гребенчікова, Є.В. Євстратенко, Є.В. Жаріков, М.В. Карпієвич, С.В. Маркєлов, М.В. Новікова, М.П. Фадєєва, А.Б. Ширітов і інші. Проте, поділяючи та поважаючи думки багатьох цих авторів, хотілося більш детально зупинитися на теоретичному переосмисленні соціальної значущості діяльності щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, її важливості для сучасного українського суспільства.

Аналіз наукової літератури з кримінального процесу свідчить, що забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є фундаментальним положенням, одним з важливих принципів кримінального процесу. Цей принцип передбачений ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека виходять у державі на перший план, визнаються нею найвищою соціальною цінністю. На реалізацію зазначеної гарантії спрямовані численні положення КПК України й цілого ряду законів, що є не випадковим, адже тільки будучи впевненим у власній безпеці й безпеці членів своїх сімей і близьких родичів, кожен учасник кримінального судочинства може виконувати свій громадський обов'язок та надавати правдиві й достатні свідчення.

Встановлення істини в справі стає проблематичним тоді, коли очевидці злочину, особи, які потерпіли від злочинного діяння, чи інші учасники процесу, боячись насилля та інших небажаних наслідків, ухиляються від надання показів, відмовляються від раніше даних об'єктивних показань, змінюють їх або дають завідомо неправдиві. За даними нашого дослідження, найбільш розповсюдженими способами протиправного впливу на учасників кримінального судочинства з боку причетних до протиправної діяльності осіб є наступні:

- переконання учасника кримінального судочинства замислитися над можливими негативними для нього наслідками надання свідчень - 15,2 %;
- застосування фізичного й психічного насильства - 14,1 %;
- погроза застосування насильства - 35,4 %;
- вбивство або погроза вбивством - 2,2 %;
- нанесення шкоди майну чи житлу або погроза її нанесення - 11,5 %;
- протиправний вплив на членів сімей і близьких родичів учасників кримінального судочинства - 12,7 %;
- дискредитація особи або поширення про неї неправдивих відомостей - 8,9 %.

Тож, досягнення мети кримінального судочинства передбачає забезпечення належних умов для учасників кримінального судочинства з метою повного, всебічного й об'єктивного встановлення всіх обставин вчиненого злочину. Недодержання принципу забезпечення безпеки неодмінно призведе до неналежного виконання своїх обов'язків не тільки учасниками кримінального судочинства, а й компетентними суб'єктами кримінального процесу, утворить загрозу їхньому життю, здоров'ю, житлу чи майну, зруйнує об'єктивність і неупередженість правосуддя, призведе до того, що судово-правоохоронна

система стане недеєю.

Важко уявити собі наслідки неналежного додержання принципу забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства для держави й суспільства. Лише стабільне функціонування системи кримінального судочинства, за якого створюються належні умови для будь-якого учасника, є запорукою підтримання правопорядку. Побудова ефективної державної системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства є невід'ємною складовою побудови соціально-орієнтованої, демократичної та правової держави. Проголошення Україною незалежності, докорінна зміна орієнтирів у суспільному житті, коли людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, зробили вкрай актуальною необхідність реформування всіх державних інституцій на основі верховенства права, законності, гласності, прозорості й відкритості діяльності органів державної влади та їх партнерства з населенням. Але слід зазначити, що таке партнерство в правоохоронній сфері можливо лише за умови гарантованого захисту життя та здоров'я громадян, що є прямим обов'язком міліції.

Вважаємо, що найбільше суспільна користь забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства виявляється в тому, що ця діяльність суттєво підвищує рівень сприяння населення правоохоронній діяльності як у гласній, так і негласній формах. Загалом, проблема низького рівня такого сприяння має ідеологічний і правовий зріз. Ідеологічне питання суспільного визнання діяльності щодо сприяння міліції пов'язане не тільки з "радянським (ментальним) спадком" у вигляді тотальної недовіри, ворожості українців до правоохоронних органів і осіб, які з ними співробітничать. Це також питання конкуруючих ідеологій. Хоча держава нормативно закріпила необхідність участі громадян у правоохоронній діяльності, але, на жаль, зазначені в Законах України "Про міліцію", "Оперативно-розшукову діяльність" положення щодо громадського обов'язку співпрацювати з міліцією неефективно реалізуються на практиці. Держава повинна визнати, що її правоохоронні структури будуть безсилі доти, доки не зросте довіра населення до міліції. У свою чергу, проблема довіри пов'язана зі здатністю держави захистити будь-якого члена суспільства від злочинних проявів.

Відсутність довіри до міліції призвела до того, що криміналітет бере верх над державою в плані ідеологічного виховання, а інколи й надає свої послуги з захисту громадян від різного роду загроз. За допомогою "дешевих" пісень жанру "шансон" з викривленим ставленням до способу життя нормальної людини, кінофільмів, що пропагують бандитський чи протиправний спосіб життя, "бульварних" книжок, овіяних "тюремною романтикою", наших громадян інформаційно отруюють, прищеплюють недовіру й вороже ставлення до правоохоронних органів. Ситуація ускладнюється тим, що на цьому "бруді" виховується молодь, яка здебільшого не знаходить своє місце в процесі розбудови нашої молоді держави, а витрачає зусилля на незаконний обіг наркотиків, алкоголь, швидкі заробітки та "круті тусовки". Непоодинокі випадки, коли саме молодь вкрай вороже ставиться до правоохоронних структур, не тільки не бажає співпрацювати з ними, а й намагається протидіяти, не маючи на це навіть власної зацікавленості.

Саме на досягнення означених негативних явищ і націлені окремі елементи інфраструктури організованої

злочинності в Україні, до яких відносяться “структури, що опосередковано пов’язані з кримінальними процесами: підготовка та відтворення кадрів для злочинної сфери; “ідеологічні” центри підтримки й розвитку злочинських законів і традицій; “школи”, “семінари” по обміну злочинним досвідом; “общаки”, які використовують для “підігріву” заарештованих злочинців і членів їх сімей; “мозкові центри” організованої злочинності; загалом злочинна субкультура; окремі засоби масової інформації й політичні інститути (“лобі”) на службі злочинних угруповань і т. ін. Як зазначає з цього приводу О.Ф. Долженков, “соціум злочинців має потребу в загальних, “філософських” ідеях і настановах, їх роль полягає в тому, що вони формують цінності кримінального світу, допомагають вербувати молодь і залучати її до “справи”, складають основу для врегулювання внутрішніх стосунків і сприяють встановленню “порядку”, нарешті, складають легітимізацію й мотивацію злочинної діяльності, застосування насилля тощо” [5, 12]. Для того, щоб виробити загальні правила, потрібна спільна ідейна основа, тобто такі постулати, які не можуть бути швидко девальвовані, а в разі їх нехтування, автоматично робили б порушника ізгоем у кримінальному світі. Більш того, зазначена злочинна ідейна основа створює єдине суспільне мислення, згідно з яким прищеплюється недовіра й ворожість до правоохоронних структур, передусім міліції. Симпатія до протиправних елементів спотворює уявлення громадян про чесне цивілізоване суспільство, зокрема про корисність сприяння органам внутрішніх справ у боротьбі зі злочинністю.

Чомусь державні програми, націлені на розвиток партнерських відносин міліції та інших правоохоронних органів з населенням, носять однобокий характер. Ці програми всіляко “шукають” причину недовіри громадян до правоохоронних структур в останніх. Вони констатують, що факти нетактовної поведінки, бездушності й безкультурності при виконанні службових обов’язків, порушення законності, зволікання при розгляді заяв і повідомлень про правопорушення, зловживання владою це мають місце серед особового складу правоохоронних органів, іноді набувають значного резонансу, підривають авторитет працівників міліції, довіру до неї, викликають законні скарги громадян [4, 2, 6].

Безперечно, ці негативні явища мають місце в діяльності, насамперед, органів внутрішніх справ. Але така ситуація характерна не тільки для України, але й для більшості інших держав. До того ж це не єдина причина неналежного рівня взаємодії з населенням. На наше переконання, саме відсутність здатності в міліції захистити громадянина за будь-яких обставин є основною такою причиною.

Діяльність ОВС займає особливе місце в розбудові системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, адже покликана провадити державну політику у сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави від протиправних посягань, ведення боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, охорони й оборони особливо важливих державних об’єктів тощо. Від ефективності роботи ОВС найбільше залежить стан правопорядку в суспільстві, ступінь реалізації правових вимог і розпоряджень, результат дотримання, виконання правових норм, тобто законності, яка є невід’ємним елементом правової держави. Законодавчо визначено, що міліція в Україні -

це державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров’я, права й свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства й держави від протиправних посягань [2, 1]. Забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів (також як учасників кримінального судочинства), захист власності від злочинних посягань, участь у наданні соціальної та правової допомоги громадянам - все це є основними завданнями міліції [2, 2].

Отже, ОВС становлять основу системи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, подальша розбудова якої є запорукою підвищення довіри громадян до судово-правоохоронної системи та держави загалом. Окрім цього, органи внутрішніх справ мають у своєму розпорядженні саме ті форми, методи, способи й досвід роботи оперативних підрозділів, що значно підвищують ефективність діяльності щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та мають бути використані з цією метою. Зокрема, це такі визначальні особливості, як:

- додержання режиму секретності;
- вміння дотримуватися правил конспірації в роботі й провадженні негласних заходів;
- вміння поводитися зі зброєю й спеціальними засобами, застосовувати їх для захисту життя та здоров’я взятих під захист осіб;
- навички затримання злочинців, які посягають на життя взятих під захист осіб;
- навички розпізнавання осіб, причетних до протиправної діяльності, за зовнішніми та іншими ознаками, впізнання окремих осіб за словесним портретом (криміналістичним описом);
- навички застосування методів розвідувального опитування, оперативного огляду, особистого пошуку, оперативної установки, візуального спостереження, агентурного методу в процесі провадження заходів безпеки на предмет виявлення та унеможливлення виникаючих загроз безпеці тощо.

Висока актуальність питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, цікавість до них з боку суспільства вимагають остаточного законодавчого визначення МВС як центрального органу виконавчої влади в зазначеній сфері з метою реформування його структурних підрозділів. МВС не випадково має стати таким органом, адже в абсолютній більшості зарубіжних країн забезпечення безпеки свідків - поліцейська функція, а МВС України є центральним (головним) органом державної влади у сфері боротьби зі злочинністю, покликаним згідно з законодавством забезпечувати особисту безпеку громадян. Працівники оперативних підрозділів ОВС є найкращими фахівцями в галузі оперативно-розшукової діяльності та проведенні заходів негласного характеру (МВС здійснює 95 % оперативно-розшукової діяльності в боротьбі зі злочинністю). МВС здатне забезпечити якісний кадровий склад органу з забезпечення безпеки такими працівниками, які мають досвід оперативно-розшукової діяльності й провадження негласних заходів, володіють прийомами конспірації та іншими необхідними практичними навичками. У структурі МВС є можливість для виготовлення в разі потреби окремих документів, що посвідчують особу, (паспорт, водійське посвідчення, дозвіл на зроч тощо) відповідно до змінених персональних даних взятих під захист осіб. У системі МВС є можливість для якісного навчання працівників органу з забезпечення безпеки, проходження ними спеціалізації

та підвищення кваліфікації на базі існуючих відомчих навчальних закладів. У МВС вже діє спеціальний підрозділ судової міліції “Грифон”, на який покладено обов’язок забезпечення безпеки суддів і учасників кримінального судочинства, який є суб’єктом оперативно-розшукової діяльності й має можливості провадження заходів безпеки на негласній основі, а також можливість дотримуватися суворої конспірації у своїй роботі; аналогічним чином була трансформована свого часу Маршальська служба Міністерства Юстиції США, відповідальна за забезпечення безпеки судів і суддів, у центральний державний орган у сфері забезпечення безпеки свідків.

Реформування ОВС на сучасному етапі має передбачати можливість остаточно здійснити перехід системи МВС від каральних до соціально-сервісних функцій, передусім пов’язаних із забезпеченням безпеки учасників кримінального судочинства, що має позитивно вплинути на співпрацю з населенням, протидію організованій злочинності та корупції, громадську безпеку, а також виконання інших завдань, покладених на МВС.

Отже, соціальна значущість забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства полягає в тому, що ця діяльність спрямована на підвищення ефективності судово-правоохоронної системи, захист прав і свобод громадян, протидію злочинності, а також розбудову демократичної правової держави. Зважаючи на останні суспільно-політичні події, сьогодні вкрай необхідно переорієнтувати діяльність окремих підрозділів ОВС у напрямку захисту життя, здоров’я, прав і свобод грома-

дян з метою підвищення довіри суспільства до правоохоронних органів. Відсутність здатності в міліції захистити громадянина за будь-яких обставин є основною причиною недовіри громадян до правоохоронних структур, браку партнерських відносин з населенням.

Література

1. Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1994. - № 11. - С. 51.
2. Закон України “Про міліцію” від 20 грудня 1990 року // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991. - № 4. - С. 20.
3. Закон України “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18 лютого 1992 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992. - № 22. - С. 303.
4. Рішення колегії МВС України № 8/КМ від 16 грудня 1999 року “Про затвердження Програми розвитку партнерських відносин між міліцією і населенням на 2000-2005 роки”. - Київ, 1999. - 9 с.
5. Долженков О.Ф. Інфраструктура організованої економічної злочинності: Монографія / О.Ф. Долженков - Одеса: НДРВВ ОіО НУВС, 2002. - 254 с.

Тарасенко Р.В.
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
організації наукової роботи ОДУВС
Надійшла до редакції: 25.12.2013

УДК 343.12

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТИХ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Ульяник М.М.
Середницька І.А.

Серед правових засобів захисту суб’єктивних прав і свобод людини та громадянина одним з найбільш дієвих є судовий захист, який являє собою необхідну та найефективнішу гарантію забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Суд є пріоритетним, але далеко не єдиним органом захисту прав і свобод людини й громадянина.

Ключові слова: права людини, гарантії забезпечення прав та інтересів людини й громадянина, форми захисту, судовий захист, правосуддя.

Среди правовых средств защиты субъективных прав и свобод человека и гражданина одним из самых действенных есть судебная защита, которая представляет собой необходимую и самую эффективную гарантию обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Суд является приоритетным, но далеко не единственным органом защиты прав и свобод человека и гражданина.

Ключевые слова: права человека, гарантии обеспечения прав и интересов человека и гражданина, формы защиты, судебная защита, правосудие.

Among legal facilities of defence of equitable rights and freedoms of man and citizen one of most effective is judicial defence which is a necessary and most effective

guarantee of providing of rights and freedoms of man and citizen. A court is priority, but far by the not unique organ of defence of rights and freedoms of man and citizen.

Keywords: human rights, guarantees of providing of rights and interests of man and citizen, forms of defence, judicial defence, justice.

У сучасних умовах розвитку економіки нашої держави, інтеграції до європейських стандартів право на судовий захист прав, свобод та інтересів є невід’ємним правом фізичних і юридичних осіб, встановленим Конституцією України та розробленими на її основі Законами, іншими нормативно-правовими актами, що повинно приводити до обов’язкового його дотримання й виконання всіма суб’єктами держави. Але, на жаль, не кожна людина користується цим правом, чи через свою неознаність, чи через недовіру та розчарування в діючій судовій владі.

Тому метою нашої статті є з’ясування рівня гарантії держави щодо забезпечення особистих прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, визначення змісту та структури права людини й громадянина на судовий захист своїх прав, свобод і законних інтересів, а також визначення причин не користування цим правом людиною й громадянином.

Багато наукових праць присвячено дослідженню